

Sejm cztero-letni oraz
konstytucja 3 maja

Sejm czteroletni - tło zawiązania

Sytuacja Zewnętrzna:

Od 1768 roku Rzeczpospolita Obojga Narodów była pod protektoratem Imperium Rosyjskiego. W 1787 roku Rosja została zaatakowana przez Imperium Osmańskie. Katarzyna II rozpoczęła starania o pomoc zbrojną Rzeczypospolitej przeciw Turcji. Te działania spotkały się ze sprzeciwem Prus i Królestwa Wielkiej Brytanii. Prusy próbowały wyciągnąć Rzeczpospolitą ze strefy wpływów Rosji. 21 maja 1788 roku Rosja oraz Austrii złożyły deklarację, w której w razie wysunięcia roszczeń terytorialnych wobec Rzeczypospolitej przez Prusy obiecały sobie współdziałanie. Rozpoczęta w 1788 roku wojna rosyjsko-szwedzka osłabiła Rosję i przyspieszyła zabiegi obu stron wobec Rzeczypospolitej.

Sytuacja wewnętrzna:

Przed otwarciem sejmu ukształtowały się 3 obozy polityczne: stronnictwo rosyjskie, opowiadające się po stronie zachowania pozytywnych relacji z Rosją, stronnictwo dworskie, pragnące zmienić gwarancję na sojusz zaczepno-odporny z Rosją oraz stronnictwo antyrosyjskie, dążące do zerwania relacji z Rosją oraz otwarcia się na jej przeciwników.

Sejm czteroletni - ugrupowania

- Stronnictwo Dworskie
- Stronnictwo rosyjskie
- Stronnictwo magnacko-republikanckie
- Stronnictwo hetmańskie
- Stronnictwo Patriotyczne (dzielące się na mniejsze ugrupowania)
 - ziemiańsko-republikanckie
 - umiarkowane
 - postępowe
 - radykalne

- 13 października 1788 roku odczytano deklarację posła pruskiego Ludwiga Heinricha Buchholtza, co za skutkowało powiększeniem się opozycji wobec króla.
- 3 listopada sejm skasował Departament Wojskowy Rady Nieustającej i powołał w jego miejsce Komisję Wojskową Obojga Narodów.
- 5 listopada gdy działacze opozycji wystąpili z projektem sejmku *ustawicznego*. Stanisław August zaś słysząc ostrzeżenia ze strony rosyjskiej próbował nakłonić Stackelberga i bardziej umiarkowanych przywódców opozycji do podjęcia negocjacji nad modyfikacją gwarancji rosyjskimi.
- 20 listopada odczytano w sejmie nową deklarację pruską, co tylko wzmocniło opozycję.
- 18 grudnia 1788 roku sejm przejął oficjalnie ster polskiej polityki zagranicznej i nadzór nad działalnością polskiej służby dyplomatycznej.
- 19 stycznia 1789 sejm zniósł samą Radę Nieustającą, która w ręku ambasadora rosyjskiego stała się *de facto* władzą nadrzędną nad królem.
- 22 czerwca 1789 Sejm uchwalił konstytucję Lustracja dymów i podanie ludności, proklamującą pierwszy spis statystyczny ludności.

Sejm czteroletni – obrady i postanowienia

- 7 września 1789 sejm wyłonił Deputację do Formy Rządu z biskupem kamienieckim Adamem Stanisławem Krasińskim na czele.
- Od 1790 główną rolę w sejmie sprawował król i powiązany z nim obóz reformatorski.
- 26 marca 1790 sejm uchwalił tzw. podatek dochodowy dziesiątego grosza.
- 29 marca 1790 podpisano sojusz zaczepno-odporny z Prusami.
- 6 września 1790 Sejm podjął uchwałę zakazującą jakiegokolwiek cesji terytorium Rzeczypospolitej.
- 13 września 1790 roku Sejm Czteroletni podjął uchwałę o przywróceniu królowi prawa do nadawania urzędów.
- Wybory poselskie odbyły się 16 listopada 1790, a nowo uformowany Sejm zainaugurował obrady 15 grudnia tegoż roku.
- 18 kwietnia 1791 sejm uchwalił prawo o miastach, przyznające prawa publiczne mieszkańcom miast królewskich.
- 20 października 1791 sejm uchwalił przepisy szczegółowe do Konstytucji 3 maja pod nazwą Zaręczenia Wzajemnego Obojga Narodów.
- Po wkroczeniu w granice Rzeczypospolitej wojsk rosyjskich Sejm Czteroletni powierzył Stanisławowi Augustowi naczelne dowództwo nad armią i 29 maja 1792 roku zlimitował swoje obrady.

Sejm czteroletni – obrady i postanowienia

Konstytucja 3 maja – tajny projekt kompromisu królewsko-szlacheckiego

W 1790 Ignacy Potocki opracował liczący 658 artykułów *Projekt do formy rządów*. Projekt ten spotkał się ze sprzeciwem króla. 4 grudnia 1790 Ignacy Potocki w rozmowie ze Stanisławem Augustem ustalił, że król przejmie inicjatywę w pracach nad kształtem nowej konstytucji. Władca podyktował główne założenia swojemu sekretarzowi Scipione Piattoliemu. Po konsultacji tych tekstów z Ignacym Potockim, król podyktował swojemu współpracownikowi Aleksandrowi Linowskiemu projekt zatytułowany *Reforma konstytucji*, który legł u podstaw następnego projektu *Prawa konstytucyjne*, opatrzonego datą 25 marca 1791. Tekst ten sporządzony przez Hugona Kołłątaja był już bardzo zbliżony do ostatecznej redakcji Konstytucji 3 maja.

Konstytucyjny kompromis szlachecko-królewski łączył szlacheckie wyobrażenia o rzeczywistej demokracji szlacheckiej z królewskim programem monarchii konstytucyjnej. Inicjatywy elity szlacheckiej na rzecz upodobnienia Rzeczypospolitej do czołowych wolnych państw ówczesnego świata, powodowały, iż obradujący Sejm wykazywał szereg zbieżności z królewskim projektem. Odnowiona w swym składzie konfederacja sejmowa po 1790, wymusiła jednak kompromis. Przewidywał on akceptację projektu królewskiego przez Sejm w zamian za przyznane szlachcie gwarancji wnoszenia w przyszłości uzupełnień do uchwalonej ustawy. Ostatecznie wykształcony przez Ustawę Rządową model ustrojowy monarchii konstytucyjnej nabierał cech monarchii konstytucyjno-parlamentarnej.

Obrady w sprawie przyjęcia nowej konstytucji

Zwolennicy Konstytucji, w obawie przed groźbą użycia siły przez stronnictwo moskiewskie, przyspieszyli termin obrad nad dokumentem. Imiennie wezwano zwolenników reformy na posiedzenie 3 maja. Na Zamek przybyło 182 posłów i senatorów z ok. wszystkich 500. Ze 182, 72 było przeciwnikami projektu.

Obrady sejmowe i przyjęcie Konstytucji odbyły się w warunkach zamachu stanu. Miejsce obrad, był strzeżony przez wojako. Projekt uchwalenia nowej ustawy wywołał żywe protesty opozycji sejmowej. Poseł kaliski Jan Suchorzewski wyciągnął na środek sali swojego kilkuletniego syna, wołając: **Zabiję własne dziecię, aby nie dożyło niewoli, którą ten projekt krajowi gotuje.** Wojewoda mazowiecki Antoni Małachowski, kasztelan wojnicki Piotr Ożarowski, posłowie poznański i podolski m.in. podkreślali obowiązek deliberacji nad każdym projektem, sprzeczność artykułu o sukcesji tronu z obowiązującymi *pacta conventa*. Zwolennicy projektu zaś wskazywali na fatalne skutki zachowania poprzedniego ustroju Rzeczypospolitej.

7 maja marszałkowie sejmowi wydali uniwersał, ogłaszający uchwalenie konstytucji. Sejmiki ziemskie zaakceptowały Konstytucję. 9 sejmików nie odniosło się do niej w żadnej formie, a 13 złożyło podziękowania. 37 sejmików zaprzysięgło Ustawę Rządową, a 19 sejmików dokonało zaręczenia dokumentu. Sprzeciwu wobec Konstytucji nie wyraził żaden sejmik.

Sprzeciw wobec konstytucji

W odczuciu wielu Sejm przyjmując Konstytucję 3 maja sprzeniewierzył się swojemu podstawowemu obowiązkowi. Tzw. malkontenci podawali się za ofiary spisku monarchicznego, który odebrał szlachcie wolność. Zrównywano przy tym despotyzm rodzimy i obcy. Oburzenie malkontentów wywołało przeniesienie przez Ustawę Rządową władzy prawodawczej z sejmików ziemskich na sejm oraz uznanie posłów za reprezentantów całego narodu. Krytykowano podjęcie tak ważnych decyzji ustrojowych bez konsultacji z sejmikami.

Konstytucja obowiązywała przez rok, zanim została obalona przez armię rosyjską wraz z konfederacją targowicką. Grupa polskich magnatów poprosiła cesarżową Katarzynę II o interwencję. Z jej wsparciem utworzyli konfederację targowicką i proklamowali oni odrzucenie Konstytucji. Targowiczanie utrzymywali, że „Intencjami wprowadzenia armii Jej Wysokości Cesarzowej Rosji Katarzyny Wielkiej, sojuszniczki Rzeczypospolitej, są i zawsze były przywrócenie wolności Polakom i Rzeczypospolitej, a w szczególności zapewnienie wszystkim obywatelom bezpieczeństwa i szczęścia.” 18 maja 1792 roku poseł rosyjski wręczył ministrowi spraw zagranicznych deklarację dworu petersburskiego. Tego samego dnia ponad 117 tysięcy konfederatów i Rosjan wkroczyło do Polski. Król Polski i reformatorzy mogli wystawić 37-tysięczną armię. Polska armia pokonała Rosjan w kilku bitwach. Śmiertelny cios sprawie polskiej zadał jednak sam król, kiedy przestał wierzyć, że zwycięstwo jest możliwe. Uznał, że poddanie się jest jedyną alternatywą. 24 lipca 1792 król Stanisław August Poniatowski odstąpił od reformatorów i przyłączył się do konfederacji targowickiej. Polska armia uległa rozbiciu, a wielu reformatorów opuściło kraj. Ku zaskoczeniu targowiczanie nastąpił w 1793 roku II rozbiór Polski.

Dziedzictwo Konstytucji 3 maja

Mimo rozbiorów pamięć o drugiej w dziejach świata spisanej konstytucji narodowej przez kolejne pokolenia pomagała podtrzymywać polskie dążenia do niepodległości i stworzenia sprawiedliwego społeczeństwa. W Polsce uznaje się ją za ukoronowanie wszystkiego, co dobre i oświecone w polskiej historii i kulturze. Od czasu odzyskania niepodległości w 1918 roku, Święto Konstytucji 3 maja było obchodzone jako najważniejsze święto państwowe.

